

היגדים לשוניים בפרשת יתרו עז

דקדוקי קריאה וטעמים בפרשת יתרו ובהפטרות ובראשון של משפטים

ג נִכְרִיָּה: נר"ן בקמץ חטוף, הר"ש בחירק חסר, דגש חזק ביר"ד ותחתיה קמץ, אין לקרא 'נוכריאה'
ה אֶל-הַמִּדְבָּר: הבי"ת ברביע, לא במתיגה זקף¹
ז הָאֱלֹהִים: טעם סו"פ באל"ף²
ח מִצָּאֲתָם: במלעיל
ט וַיַּחַד: החי"ת בפתח והדלי"ת בשוא נח ודגש
יח יא זָדוּ: במלרע
יב יֵאָכֵל-לֶחֶם: יש לקרוא בהעמדה קלה בלמ"ד הראשונה, כ"ף בקמץ חטוף (קטון), ויש להפריד בין המילים אע"פ שהן מוקפות
יח טז וְשִׁפְטָתִי: טי"ת בשווא נח על אף הקושי שבקריאה עקב דמיון הצלילים
יח כ יִלְכוּ בָּהּ: טעם נסוג אחור ליר"ד ועם זה השוא נע
יח כא שָׁנְאִי בָּעֵץ: טעם נסוג אחור לשי"ן המנוקדת בחולם חסר והנר"ן אחריה בשווא נע
יח כג וַיִּכְלֹתָ: במלרע, הכ"ף בקמץ קטן
יח כו יִשְׁפּוּטוּ: במלרע, הפ"א בשורק
יט ב וַיַּחֲ-שֵׁם: געיה ביר"ד
יט ג וַתִּגֵּד: הגימ"ל בצירי ואין להשמיע את היר"ד שלאחריה
יט ה וְהִיָּתָם: במלעיל. סג"ל: יש להדגיש את הלמ"ד
יט ו תִּהְיוּ-לִי: געיה בת"ו
יט י וְקִדְשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר: על פי ברויאר ורב הספרים אשר בידינו, ההטעמה היא - מרכא טפחא אתנח
יט יג יִיָּרָה: יר"ד ראשונה בחירק חסר, יר"ד שניה בקמץ ובדגש חזק
יט יח עָשׂוּ: מנוקד קמץ ופתח, פועל בעבר³ אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה' בָּאֵשׁ: להקפיד על הפרדת ה' – באש⁴
יט יט הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מֵאֵד: טעם טפחא בתיבה הוֹלֵךְ
יט כד כֹּן-יִפְרֹץ-בָּם: הר"ש בקמץ קטן

עשרת הדברות⁵

בטעם תחתון: מִבֵּית במונח עֲבָדִים באתנח, הפסוק הראשון מסתיים בתחילת הדיבר השני בתיבה עַל-

¹ המצאת רו"ה (מתיגה זקף) נסתר ממקורות מדויקים

² וכן בכל מקום, "תיקון" וחומש איש מצליח וסידורי איש מצליח ועבודת ה' (חולון) שיבשו!

³ מתוך הערה שבספר תורה קדומה

⁴ יש להחיש את קריאת שם ה' כך שישמע קרוב יותר לתיבה הקודמת

⁵ בשנים קודמות צורף לגליון זה קובץ פי די אף בעריכת ידידנו ר' יעקב לוינגר נר"ו המראה בבירור את ההבדלים בין

הטעם העליון לתחתון. גם נמצא כאן <http://www.saad.org.il/elihu/eliontahton.pdf>

פְּנִי

בטעם עליון: מִבֵּית בִּמְרָכָא עֲבָדִים בסילוק (ס"פ) וזהו הנוסח הנכון לטעם עליון. אין להשגיח על אותם הוצאות אשר צירפו את הדיבר הראשון והשני אל פסוק אחד ארוך⁶. הפסוק השני מתחיל ב- **לֹא יִהְיֶה-לְךָ** וטעם אתנח בתיבת **לְשֹׁנָאִי**. כך יוצא שכל דיבר נתון בפסוק נפרד. כמו כן, אין להשגיח כלל על הרביעי שיש בקורן במילה **עבדים**.

כ ה **תַּעֲבֹדֶם**: הת"ו בקמץ רחב והע"ן בקמץ קטן. **קִנְיָא**: קו"ף פתוחה ויש להדגיש את הנז"ל להבדיל לשון קנאה מלשון קנין. **וְעָשָׂה**: טעם נסוג אחור לע"ן

פסוק	טעם עליון	טעם תחתון
ט	וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתְךָ וְעָשִׂיתָ בטעם משרת ולכן הכ"ף בתיבת כָּל רפויה	וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתְךָ: וְעָשִׂיתָ בטעם מפסיק - הכ"ף בתיבת כָּל דגושה
יג	לֹא תִרְצָח: ס לֹא תִנָּאֵף: ס לֹא תִגְנֹב: הת"וין דגושות	לֹא תִרְצָח ס לֹא תִנָּאֵף ס לֹא תִגְנֹב: הת"וין רפויות, הצד"י בקמץ גם בתחתון

כ יד **וְעָבְדוּ וְאָמְתוּ וְשִׁוְרוּ וְחִמְרוּ**: וא"ו החיבור מנוקדת: שווא, פתח, שווא, פתח
כ טז **וְאֵל-יִדְבָּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן-נָמוּת**: יש להחיש את קריאת התיבה **אֱלֹהִים** להסמיכה לתיבה הקודמת

כ כ **אֱלֹהֵי כֶסֶף**: טעם נסוג אחור ללמ"ד

כ כ **לֹא-תִגְלֹה**: הת"ו בחירק חסר ודגש חזק בגימ"ל הקמוצה

הפטרה בישיעיהו ו א - ז ו, ט ה-ו:

ו א **וְשׁוּלוֹ מִלֵּאִים אֶת-הַיִּכָּל**: טעם טפחא בתיבת **וְשׁוּלוֹ**

ו ד **אֲמוֹת**: ידגיש את המ"ם להבדיל מלשון שפחה

ו ה **כִּי אֶת-הַמֶּלֶךְ**: המילה **כִּי** מוטעמת ברביעי טעם מפסיק, כך הדבר במדויקים⁷, ולא בדרגא

ו ו **וַיַּעַף**: העי"ן בקמץ קטן. **רִצְפָה**: הפ"א דגושה⁸. **בְּמִלְקָתִים**: הקו"ף בפתח

ו ז **וַיִּגַע**: במלרע, הי"ד בפתח לא בחירק

ו ח **יֵלֶךְ-לָנוּ**: געיה ביו"ד

ו י **וְשָׁב**: וי"ו החיבור בקמץ. **וְרָפָא לוֹ**: טעם נסוג אחור לרי"ש

ו יא **אִם-שָׂאוּ**: במלרע

⁶ מקור השיבוש כנראה בכך שחלק מהדפוסים וכתבי היד הטעימו הטעמה כפולה על גבי אותו טקסט וכך נוצר קושי לזהות את ההטעמה המיועדת לכל חלוקה

⁷ כא"צ לנינגרד וקסוטו

⁸ כשמדובר על רצפת הבית הפ"א רפויה

ו יב וְרַבָּה: הטעם בבי"ת מלרע

ו יג עֲשִׂיָּה: רי"ש בחירק חסר, יו"ד בקמץ ודגש חזק. וְשָׁבָה: הטעם בשי"ן מלעיל⁹

ז ב נָחָה: הטעם בנר"ן מלעיל הקורא מלרע משנה לזמן בינוני (הווה)

ז ג וְשָׂאָר יֵשׁוּב בְּנֶגֶד: אף על פי שהטעם מפסיק בתוך השם, כך צריך לקרוא, הטפחא בתיבת וְשָׂאָר

ז ד הַשְּׁמֵר: כאן המקום היחיד המוטעם מלרע, והמ"ם בצירי, בשאר מקומות הטעם בשי"ן והמ"ם בסגול

ז ו בֶּן-טָבָאֵל: הטי"ת בקמץ רחב והבי"ת אחריה בשווא נע

ט ו לִם רַבָּה: קרי לְמַרְבָּה

ראשון של משפטים:

כא ד וּלְדָה-לָּו: געיה ביר"ד ולמ"ד בשווא נע, הקורא נח משבש את המשמעות¹⁰ לָּו: הלמ"ד רפויה

כא ו וְרָצַע: יש להשמיע את העי"ן בסוף מילה, הקורא בה"א משבש את המשמעות עד כדי גיחוך

כא ח אִם-רָעָה: להקפיד על קריאת העי"ן, שלא יישמע מלשון ראייה. כתיב: לֹא קרי: לָּו

כא ט יִעֲדָנָה: היר"ד בחירק מלא, אין לבטא שווא במקומו

כא יב וְשִׁמְתִי: הטעם בתי"ו מלרע

כא טו וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת: ההפסקה העיקרית בטפחא, יש להחיש את קריאת

התיבה וְאִמּוֹ להסמיכה לתיבה שלפניה וכן הדבר בפסוק יד וְכִי-יָזַד אִישׁ עַל-רַעְהוּ לְהִרְגּוֹ

בְּעֶרְמָה וכן הוא בהמשך יז וּמִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת

יח א חֲתָן מִשָּׁה יַעֲקֹב עֲצִיּוֹן בֹּא לִידֵי בִטּוֹי שֶׁבֶת בִּשְׁבָתוֹ יִתְּרוֹ עֹז

האמרה העממית אומרת ע"לא מתחתנים עם המשפחה" אלא עם החתן או עם הכלה – אך בתנ"ך המצב הפוך, לפחות מן הבחינה הלשונית. הפועל 'להתחתן' מופיע בתנ"ך 11 פעמים, ובכולן משמעו הוא ההתקשרות בין המשפחות, ולא עצם הנישואין של החתן והכלה.

למעשה, החתן כלל לא מתחתן עם הכלה, אלא מתחתן עם אבי הכלה. להתחתן פירושו להיעשות חתן, ולכן החתן מתחתן עם חותנו. כך מצווה שאול את עבדיו לומר לדוד: "הִנֵּה חָפֵץ בְּךָ הַמֶּלֶךְ וְכָל עֲבָדָיו אֲהַבֶּיךָ וְעָתָה תִּתְּחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ" (שמואל א, יח, כב). תחתן במלך – היינו הפוך להיות חתנו, הינשא לבתו. וכמעשה האב מעשה הבן – כך נאמר לגבי שלמה: "וַיִּתְּחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת פָּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיִּקַּח אֶת בֵּת פָּרְעֹה וַיִּבְיֶאֱחָ אֶל עֵיר דָּוִד (מלכים א, ג, א)". שלמה מתחתן עם פרעה, בכך שהוא לוקח לאישה את בתו.

באופן כללי יותר, כשמצווה התורה שלא להתערב בין גויי הארץ היא נוקטת את הפועל 'להתחתן', ואף שם אין הכוונה לפעולת הנישואין של בני הזוג אלא לקשרי המשפחות: "וְלֹא תִתְּחַתֵּן בָּם, בְּתֵד לֹא תִתֵּן לָבֶנּוּ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לְבֶנְךָ" (דברים י, א). במרוצת הזמן, וכיוון שהחתן והכלה הם העומדים במוקד החתונה, עבר הפועל 'להתחתן' לשמש במשמעות 'להינשא', וכפי שאפשר לראות למשל בפיוטו של ר'

⁹ וי"ו ההיפוך לעתיד משנה למלרע רק מדבר ונוכח (אני ואתה).

¹⁰ הגעיא ביר"ד איננה בכ"י, בעיקר צריכים להזהר כאן מי שאינם מבחינים בין קמץ לפתח

אלעזר בירבי קליר המברך את החתן ואת הכלה: "אגודים בחיבה תועצם שמחתכם / באהבה ובגיל היום **בהתחתנכם** / גילו ושמחו בה' אלהיכם". בפתיחתה של פרשת השבוע, נקרא יתרו שוב ושוב בתואר "חתן משה". אונקלוס מתרגם את המילים הללו: "חמוהי דמשה", היינו חמיו של משה. ואכן, בלשוננו כיום "חותן" הוא מילה נרדפת ל"חם", כשם ש"חותנת" היא מילה נרדפת ל"חמות". ברם, בלשון המקרא ישנה הבחנה – אבי הכלה נקרא חותן, ואף פעם לא חם; ואילו אבי החתן נקרא תמיד חם, ואף פעם לא חותן. הווה אומר, רק לכלה ישנם חם וחמות, ורק לחתן ישנם חותן וחמותנת. בלשון חכמים לא נשמרה ההבחנה הנזכרת¹¹, וכמו בארמית – אף החותן והחותנת נקראו חם וחמות. כך מומחש למשל בדרשת המכילתא בראש פרשתנו: **'חותן משה** – מתחילה היה משה מתכבד בחמיו, שנאמר **'וילך משה וישב אל יתרו חתנו** (שמות ד, יח)', עכשיו חמיו מתכבד בו". המדרש מחליף באופן אוטומטי את המילה המקראית **'חותנו** ב'חמיו'. כיום אנו משתמשים כאמור הן במילה המקראית והן במילה המשנאית ולא מבחינים ביניהן, וכך הבדיחות על החותנות מסופרות לעתים על החמות, ללא הבחנה בין הצדדים השונים. ע"כ יעקב עזיין א"ה: יתכן שהסיבה לשימוש שלנו **"להתחתן"** מתורגם מהאידיש **'האבען חתונה'**. בלשון חכמים מתאים יותר לישא או להנשא.

ממשיכים לעקוב אחרי ההכרעות של ר' מרדכי ברויאר ז"ל בנוסח המקרא עבור 'דעת מקרא'. המנחת שי המובא כאן הוא מהדורת צבי בצר ז"ל

יח ה ה **אל-המדבר: לש, אל-המדבר¹²: ד** הערה 12 של ר"מ ברויאר. זה הוא תיקון מוטעה לנוסח משובש: תחילה שמו זקף קטן במקום רביע. והואיל זקף קטן אינו יכול לעמוד בחיבה זו תחליפו אותו בזקף גדול. תיקון טוב יותר נעשה בספר עין הקורא, שהוזהר על ידי ר' ואלף הידנהיים בחומש מאד עינים, רעלהיים חקע"ח: אל-המדבר. אולם גם זה אינו, כנראה, אלא תיקון מאוחר של נוסח משובש. נוסח המתיגה-זקף (או 'פשטא-קטון' או 'קדמא זקף קטן' או 'מקל') נסתר גם בעדות מאורות נתן על כתר ארם צובה: **אל-המדבר פ"ק** (פשטא קטון)? א"כ (אינו כן) **אלא רביע בלא פשטא**.

יח י ה' **לש, מ"ש. ה': ד** זקף או רביע? שוב ונציה מול כתבי יד. מנחת שי: **ברוך ה': בזקף קטן**. [ידוד].

יח יז **אשר אתה עשה: לש, מ"ש. אשר אתה: ד** מנחת שי: **לא טוב הדבר אשר אתה עשה: אשר במאריך, אתה בטפחא**. [אשר אתה].

יח כא **עשרת: לש, מ"ש, מ"ק"ד כה. עשרות: ד** כתיב ונציה בניגוד למסורה שלו.

¹¹ כמדומה שזה הביטוי היחיד, ראה למשל תחילת יבמות: חמותו ואם חמותו ושם מדובר על איש כמובן. אולי על דרך הארמית, או שהמלה 'חותן' נתייחסה אחרי שהכניסו חמיו וחמותו.

מנחת שי: **עֲשֶׂרֶת**: חס' וא"ו בכל ספרי' מדוייקי'. וכ"כ ^{כג}חרמ"ה ז"ל ושרי עֲשֶׂרֶת חס' וי"ו כתי', וכל אורית' דכות' חס'. [עשרת].

יח כד **לקול: לשש, מ"ש, מ"ג ד בר' כז. לקל: ד** כתיב ונציה בניגוד למסורה שלו.

מנחת שי: **לקול**: מל' בספרי' מדוייקי' כ"י ובדפוס' ישנני'. וכ"כ ^{כו}חרמ"ה ז"ל, כל לישנ' דקול באורית' מל' וי"ו כתי', בר מן ה' דחסר' וכו'. עיין ^{כז}במ"ג פ' תולדות. [לקול]. מסורה גדולה ונציה על בראשית כז כב **קול קול** ^{כח}קול וחס' כליט' כלומר במלה קול בליווי אותיות שימוש ובלעדיהן יש ששה מקומות ללא וי"ו.

^{כט}וסי' הקל קול יעקב והדים. והקל נטמע כיתפרעה' והאסלא יאסינו לך ולא ישמעו לקל האת כ' כו וקל' טופר חזק באורי' וחדד. מה בקל' זנותה' ושאר' מלאים המקומות הם: בראשית כז כב; מה טז; שמות ד ח (X2); יט טז; ירמ' ג ט. פסוק זה אינו כלול.

יח כה **ויתן: שד. ויתן: לש** השמטת דגש אינו מפתיע במקורות האלה. מאות: **לשש, מ"ש, מ"ג לד בר' ה. מאת: ד** שוב ונציה בכתיב חריג מנוגד אפילו למסורה שלו.

מנחת שי בפס' כא: **מאות**: בספרי' מדוייקי' מל', וכן ראוי ע"פ המסורת, כי לא נמנה בג' חס' שסימנם ^כמסרתי בסוף בראשית. [מאות].

יח כו **ישפוטו הם: לשש, מ"ש. ישפוטו: ד** לכאורה ונציה צודק וצריך להיות כאן נסוג אחר. אולי אפשר להסביר למה אין נסיגה בגלל הגרונית המושכת את המלה למלרע. מנחת שי: **ישפוטו הם**: מלרע, ^{כא}מכלול דף כ"ג, ודף קל"ח, ^{כב}ושרשי', ^{כג}ולזית חן פ' י"ט מהשער השלישי. [ישפוטו].

יט יא **השלישי (2): (השני בפסוק) ששד, מ"ש, מ"ג ל. השלישי: ל** מנחת שי: **כי ביום השלישי**: חס' יו"ד ע"פ ^{כא}המסורת. וכ"כ ^{כב}חרמ"ה ז"ל ^{כג}ויהי בקר יום שלישי, כל לישנ' דשלישי באורית' מל' יו"ד כתי', במ"א חס' יו"ד, וסי' ^{כד}כי ביום השלישי ירד. [השלישי]. כלומר כאן החריג היחיד ללא יו"ד.

^{כג}חרמ"ה: עש"ר.

^{כו}חרמ"ה: קו"ל.

^{כז}במ"ג: מ"ג – ד בר' כז כב.

^{כב}מסרת: מ"ש בר' ה לא ('ושבע מאות').

^{כח}מכלול: יח ע"ב; קב ע"א.

^{כט}ושרשי': שפ"ט, 400 ע"ב.

^לולזית חן: שער שלישי פרק י"ט, מא ע"א.

^{כא}המסורת: מ"ג – ד על אתר.

^{כב}חרמ"ה: שלישי.

^{כג}ויהי בקר: בר' א יג.

^{כד}כי ביום השלישי: פסוקנו.

יט יג **יָרָה: לְשׁוֹד. יָרָה¹²: ש** תרתי דסתר! סימן דגש בתוך הו"ד, וסימן רפי מעליו! מסביר ר"מ ברויאר:

נצטרפו כאן שתי שיטות של ב"נ. תחילה היה מרפה את הו"ד; ואחר כך הודה לב"א והדגיש את הו"ד; והשנה כא"צ ה. 4. מבחינה דקדוקית היה צפוי יָרָה כמו למשל יָלַד. אפשר להשוות לפרשת נח וַיֵּיחַל עוֹד (בראשית ח, יב), לעומת [כתיב:] וַיֵּיחַל וַיּוֹחַל [קרי'] שִׁבְעַת יָמִים (שמואל א, יג, ח). את אי ההזדגשה קשה להסביר. הנקדן-מסרן של ש' הלך לפי בן נפתלי גם ב'לדותו' וגם ב'זקנתו'¹².

יט יד **בַּתְּחִית: לִשְׁשׁ, מ"ש. בַּתְּחִית: ד** ונציה אכן משונה ביותר! איך אפשר לנקד חטף-פתח ואחרי החטף – דגש?! **בַּתְּחִית**

מנחת שי: **בַּתְּחִית**: בספרי מדוייקי כ"י החי"ת בשוא לבדו, ודגשות התי"ו הבא אחריו מוזכר כן. וכן נר' מלשון ^כהרמ"ה ז"ל שכתב ויתיעבו בתחתית החר מז' יו"ד כתי", ודכות' ^כותיקד עד שאול תחתית. [בַּתְּחִית].

יט יט **וְהַשְׁפָּר: שְׁשׁוֹד, מ"ש, מ"ג-שׁוֹד וי' כה ט, מ"ק- לִשׁ שם. הַשְׁפָּר: ל** לניגוד בניגוד למוסכם, גם בניגוד למסורה הקטנה שלו. מנחת שי: **<ויהי קול השֹׁפָר: חד מן חס' וי"ו.⁴⁵ ועיין בס' "הזוהר" שם.>** [השֹׁפָר]. לשון הזוהר חלק ב פא ב רבי יהודה אָמַר הָכִי, קוֹל הַשֹּׁפָר, הַשֹּׁפָר **בְּתִיב חֶסֶד**, כְּמָה דְּאָתָּ אָמַר, שֹׁפָר קֶדֶם דְּרִיּוֹשׁ (דניאל ג, ב). מְלָכִי יִשְׁפָּר עֲלֶיךָ (דניאל ד, כד). שֹׁפָר קֶדְמִי לְתַחֲנוּנָה (דניאל ג, לב). **בקול: לִשְׁד, רמ"ה, מ"ג-שׁ ו ח. בקל: ש'?** מכל המקורות משמע שהגרסה מלא וי"ו, אבל יש ספק בקריאת כ"י ש'.

יט כא **הַעֲד: לִשְׁד. הַעֲד: ש** נקוד הפתח אינו מובן. כאן ה"א צווי של הפעיל כמו הַשֵּׁב.

יט כד **לְדִרְדִּ: לִשְׁשׁ, מ"ש. לְדִרְדִּ: ד** ההקפה גורמת לרוב לקיצור ההברה לסגול. מנחת שי: **לְדִרְדִּ: ד** הלמ"ד בסגול. [לְדִרְדִּ].

יפְרָץ-בם: לִשְׁשׁ, מ"ש. יפְרָץ-ד החטף בונציה בא להראות שנקרא כמו חולם, כלומר קמץ חטוף (קטן). מנחת שי: **יפְרָץ-בם:** הרי"ש בקמץ, וזהו חטוף מפני המקף. [פֶן-יפְרָץ-בֶּס].

בעשרת הדברות בכתבי היד הטעם התחתון לפני העליון. ונציה או לפעמים כ"י אחר מטעימים לפעמים להיפך. על פי זה אפשר להכריע מהו הטעם העליון והתחתון במקומות שנחלקו. הדברים נתבארו בספר כתר ארם צובה והנוסח המקובל של המקרא עמ' 56-66. **כתבי היד³ נוהגים בצורה עקיבה להקדים את סימני הטעם התחתון לסימני הטעם העליון; כגון:** הערה 3 גם ד נוהג כן במקומות רבים.

¹² השווה תלמוד בבלי תחילת פרק רביעי של בבא-מציעא (הזהב).

^כ הרמ"ה: תח"ת.

^{כז} ותיקד: דב' לב כב (צירוף שני הפסוקים מורה לדעת נורצי שניקודם שווה, בניגוד ליד שניקוד בתחתית).

⁴⁵ אולי צריך לחיות: 'חד מן ט' חס' וי"ו' (וראה מ"ג – ד ומ"ק כאן).

^{כח} הזוהר: שמות, פא ע"ב.

לֹא יִהְיֶה-לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פְּנֵי לֹא תַעֲשֶׂה-לְךָ פֶסֶל... וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר
בַּמַּיִם | מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם (ל' שם' כ, ב-ד).

במקומות אחדים יש חריגה מכלל זה בכתבי יד שונים. אולם חריגה זו היא תמיד בגדר
סטייה של כתב יד יחיד – מול עדות כל שאר המסירות. ואלו כל המקומות שמצאתי – בשמות
ובדברים:

וכל-תמונה (ל' שם' כ, ג; בשש'ד: -תמונה). ממעל (ל' שם; בשש'ד: ממעל). לא-תעשה
(ש שם ט; ל'ב: לא; ש'ד: לא). כל-מלאכה (ל' שם; בשש'ד: כל-מלאכה). ובנך-
ובתך (ל' שם; שש'ו: ובנך; בד: ובנך). לא-תעשה-לך (ש דב' ה, ז; לד: לא; ש'ו: לא).
ששת (ל' שם יב; שש'ד: ששת). תנאף (ל' שם טז; שש'ד: תנאף).
הרי אלה שמונה מקומות, שבהם ל' או ש מקדים את הטעם העליון לתחתון – בשמות
ובדברים; וגם באותם מקומות – שאר כתבי היד וד' אינם מודים בחריגה. משום כך יש משקל
מיוחד לעובדה, שזה נוסח הדיבר הראשון בכל ארבעת כתבי היד:

אֲנִכִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוצאתיך מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים.
כולם מקדימים מונח למרכא, אתנח לסילוק.
הטעמה אחידה זו – בשמות ובדברים כאחד – מצביעה לכיוון ברור: המערכה המסתיימת
בסילוק קשורה לטעם העליון; ואילו המערכה המסתיימת באתנח קשורה לטעם התחתון.
אֲנִכִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוצאתיך מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים (ל'בש'ו).
הטעם התחתון קורא את דיברות 'אנכי' ו'לא יהיה לך' בארבעה פסוקים – על פי המתכונת
הרגילה של פסוקים; ואילו הטעם העליון קורא אותם בשני פסוקים – על פי החלוקה לדיברות.

כ ב מִבֵּית עֲבָדִים לִשְׁשׁ, מ"ש? מִבֵּית עֲבָדִים: ד, מ"ש? 14 הערה

מ"ש מזכיר גם את השיטה, המטעימה שני טעמים גם בביטוי 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים'; אך אינו מכריע.
בספר כא"צ... מוסיף ברויאר כ"י נוסף ב'.

שינויים שאינם קשורים למערכות הטעמים.

כ ד תִּשְׁתַּחֲוֶה: שש'ד. תִּשְׁתַּחֲוֶה: ל' שווא במקום חטף בלנינגרד.

כ ז הִשְׁבַּח: שש'ד. הִשְׁבַּח: ל' השמטת דגש אחרי ה"א הידיעה. וכן בפס' י.

כ יב תִּרְצָח¹⁷: לשש'. תִּרְצָח¹⁸: ד, מ"ש הערות 17-18

בנוסח לשש' וד' הובאו כאן רק הסימנים הנוגעים לטעם התחתון.

בד' יש עוד שגיאות נוספות: מרכא במקום טפחא, וניקוד הטעם העליון (תִּרְצָח) קודם לניקוד הטעם התחתון (תִּרְצָח).
לא מובא כאן הדגש בתי"ו בטעם העליון, לא הובאו כאן שגיאות אחרות של ונציה.

לֹא תִרְצָח: אין מרכא במלה תִּרְצָח הנצרכת בטעם התחתון; ונציה לשיטתו שתִּרְצָח בטעם
התחתון בפתח היה צריך להקדימו לפני הקמץ.

מנחת שי בתחילת הדברות: תי"ז של ^ד בארץ מתחת, צד"י של לא תרצח, ששלשתן בקמץ ופתח.... ומזה הטעם יש לתי"ז של בארץ מתחת, ולצד"י של תרצח, קמץ ופתח.

ובהמשך על פס' יג: **תִּרְצָח**: צד"י נקודה בפתח ואח"כ קמץ. [תִּרְצָח].... **תִּרְצָח**: הפתח קודם ואצלו טפחא, ואח"כ הקמץ ואצלו מאריך. ונ"ל שחזא סוף פסוק.⁵¹ [תִּרְצָח].

אע"פ שהאור-תורה והמנחת שי תומכים בנוסח הפתח בטעם התחתון, אין ספק שנוסח הקמץ הוא הנכון. וכן מצינו במקומות נוספים קמץ לא רק בזקף אלא אפילו בטפחא. וכה דברי ר"מ ברויאר בספר כתר ארם צובה והנוסח המקובל של המקרא

17. החכמים שדנו בניקוד עשרת הדיברות הזכירו שלושה חילופי פתח-קמץ, התלויים בשתי מערכות הטעמים; בטעם התחתון: על-פני, מתחת, תרצח; בטעם העליון: על-פני, מתחת, תרצח. כן הוא גם בד' ובכל ההוצאות המקובלות, ומעולם לא ערער איש על הדבר. אך מסתבר, שכתבי היד אינם מודים באחד מהם; שהרי כך נוסח ל^בשש^ו בשמ' כ, יב, וכך נוסח ל^בשש^ו בדב' ה, טז: לא תרצח¹; ואילו נוסח ד' בשני המקומות: תרצח².

נראה, שכתבי היד קראו כאן קמץ בטפחא. ניקוד כעין זה מצוי במקומות לא מעטים; שהרי הטפחא הוא כאן במקום זקף ראשון שבתחום האתנח; והוא מבדיל בין שני משפטים עצמאיים. בכל כגון זה מצוי קמץ בזקף או בטפחא ואפילו ברביע. זאת ועוד: כאן השפיעה גם הנטייה להשוות את צליליהם של שני המשפטים הסמוכים; שהרי בלאו הכי הם דומים ברוב צליליהם: לא תרצח לא תנאף; והשוה כעין זה: או-בן יגח או-בת יגח (שמ' כא, לא). גם שם שני משפטים עצמאיים, הדומים ברוב צליליהם; הראשון מסתיים בטפחא (שאיך לפניו זקף) – והשני באתנח.

יש להצטרף על כך, שתופעה מעניינת זו נשתכחה לחלוטין. הנוסח המקובל שלנו נראה כהתפתחות "הגיונית": העבירו את הניקוד הכפול של 'פני', 'מתחת' גם אל 'תרצח'. מכל מקום אפשר, שיש גם לניקוד ד' מקור קדום. שהרי כז היה, כנראה, גם ניקוד ראשון של ש גם בפרשת יתרו וגם בפרשת ואתחנן. ע"כ מהספר כא"צ והנוסח המקובל של המקרא.

כ טו הקולת: לשד, מ"ש, מ"ג-ש ש"א יב יז. הקלות: ש נוסח ש בסתירה למסורה הגדולה שלו בשמואל.

מנחת שי: **הקולת**: מלא וא"ז אחר הקו"ף וחס' אחר הלמ"ד בספרי" מדוייקי' והעתק הללי וע"פ ^כהמסורת שגמסרה במ"ג סוף פ' וארא. וכ"כ ^כהרמ"ה ז"ל דזה בלחוד מל' וי"ז קדמא' וחס' וי"ז בתראה, ^כודלא כמאירי. ועיין ^כריקאנטי כאן ובריש הפרשה. [הקולת].

הלפידס: לשש, מ"ש, מ"ג-לד נח' ב ה. הלפידים: ד

^ד בארץ מתחת: פס' ג.

⁵¹ יש לשים לב שדברי גורצ'י שכאן הם ציטוט מא"ת. די לונזאנו, בעל א"ת, משתמש בשם 'מאריך' גם לציון סילוק (סוף פסוק), ועל כך אומר גורצ'י 'ונ"ל שחזא סוף פסוק'. **א"ה**: לא בדקתי אם בכל מקום האור תורה מכנה סילוק בשם מאריך. סימן הסילוק הוא אותו סימן של געיא המכונה מאריך, והמ"ש אומר שכאן הוא סילוק.

^כה המסורת: מ"ג – ד שמי' ט כג.

^כהרמ"ה: קו"ל.

^כודלא כמאירי: יתרו פרשה יד, נא ע"ב (מדפיס המאירי שלפנינו מודה כי תיקן את מה שמוצא בכתב – היד של המאירי וחתאמו לשיטת רמ"ה ומ"ש).

^כה ריקאנטי: שמות, ט ע"ד; ז ע"ד.

מנחת שי: **הַלְפִידֶם**: בספרי מדוייקי והעתק הללי חס' יו"ד בתראה, ^{כט}ובמ"ג נחום ב' גמס' כלפידים, ג' מל' בלישני בקריאה, וסי' ^לויבער איש בלפידים (שופטים ט"ז), ^{לא}מראיהן כלפידים (נחום ב'), ^{לב}מפיו לפידים יתלוכו (איוב מ"א). אח"כ כתב ^{לד}וכל העם ראים הלפידים, ושאר א לפידם כתי, עכ"ל. ^{לד}והמדפים נשתבש מאד בין במסורת ובין בפסוקים, כי בכל ספרי כ"י מדוייקי ונחפוך הוא, ונ"ל שיצריך להגיה, וכל העם ראים הלפידם כתיב, ושאר א לפידם כתי. ^{לה}גם הרמ"ה ז"ל כת' ואת הַלְפִידֶם מל' יו"ד קדמא וחס' יו"ד תניינא. [הלפידם].

כ טז **דְּבַר־אַתָּה: לששוד. מ"ש? מ"ס-ד דב 31. מ"ש? דְּבַר־: מ"ש?**

מנחת שי: **דְּבַר־אַתָּה**: במקצת ספרים חב"ת ביצרי, ובמקצתן בסגול. ובעל א"ת כתבו בסגול. וכ"כ בעל ^{לז}לזית חן בפ' כ"א מהשער השלישי, ובמקף בסגול ^{לז}<כמו> ^{לח}דְּבַר־נָא (שמות י"א). [דְּבַר־אַתָּה].

מהספר כתר ארם צובה והנוסח המקובל של המקרא
דְּבַר־אַתָּה (או"ת, מ"ש? שמ' כ, טו); **לְבַשְׁשׁוֹד, מ"ש?**:
נוסח ד' עדיין היה כנוסח כתבי היד, והוא שונה רק בידי או"ת; ואף על פי שמ"ש נסתפק בדבר, נתקבלה הגהת או"ת בכל ההוצאות הרגילות.

מחלוקת כעין זו גם במקום אחר: **דְּבַר־אוֹתָם** (ד' יח' יד, ד); **אֶל־קֶשׁוֹ: דְּבַר־**.
נמצא זה הכלל בכתבי היד ביחס ללישנא ד'דְּבַר' המוקפים: אם התיבה השניה טעמה בראשה, מנקדים: **דְּבַר־**; אם אין טעמה בראשה, מנקדים: **דְּבַר־**. כלל זה מתאים אל המקובל בכללי הניקוד; אך הוא טושטש בנוסח ד-או"ת, המנקד תמיד: **דְּבַר־**. סיבת ההתפתחות מובנת: **דְּבַר־** מצוי בקרוב לעשרים מקומות במקרא; ואילו **דְּבַר־** מצוי רק באותם שני מקומות שזכרו לעיל; ואין לתמוה על כך, שהמיעוט נגרר אחר הרוב. ויש לשים לב גם לשני השלבים של תהליך ההתפתחות: ד' החל לנקד: **דְּבַר־אוֹתָם** (יח' יד, ד); ואו"ת היה רק עקיב לשיטת ד', אם חזר וניקד: **דְּבַר־אַתָּה** (כאן).
ואחרי כל אלה יש לתמוה: נוסח ד-או"ת לא רק מנוגד לכללי דקדוק, אלא גם נסתר על ידי המסורה; **מ"ס-ד דב 31: דְּבַר ב' פתח וסימניהון דבר שקר העוה. דבר עשק וסרה. וכל נא דכו'; וכעין זה גם במ"ק-ד יש' נט, יג; יר' ט, ד¹; וכן מ"ג-א יש' שם: דבר ב' עשק שקר וכל דבר נא דכותהון; מ"ק-ל יר' שם: דְּבַר־ב' וכל נא דכות'; מ"ק-ק יר' שם: דְּבַר־ב' וכל נון דכ'. מסורה זו², המצויה בד' בשלושה מקומות, נעלמה מעיני חכמי המגיהים.**

^{כט} ובמ"ג נחום: מ"ג – ד נח' ב' ה.

^ל ויבער איש: שופ' טז ה.

^{לא} מראיהן: נח' ב' ה.

^{לב} מפיו: איוב מא יא.

^{לד} וכל העם: פסוקנו.

^{לד} והמדפים: ד.

^{לה} גם הרמ"ה: לפ"ד.

^{לז} לזית חן: שער שלישי פרק כ"א, מב ע"ב.

^{לז} <כמו>: חמילח 'כמו' איננה נמצאת בלשון 'לזית חן', והיא בבחינת פרשנות של גורצ'.

^{לח} דְּבַר־נָא: שמי' יא ב.

כ כ אלהי כסף: לשש. אלהי: ד מדפיס ונציה כנראה נתקשה להחליט אם יש כאן נסיגה ולכן סימן מהפך גם תחת הה"א.

כ כב ותחללה: לשש, מ"ש. ותחלליה: ד מנחת שי: ותחללה: ⁵³ אין בו יו"ד, וכ"כ ^{כא} הרמ"ה ז"ל. [ותחללה].

הפטרית יתרו

ישעי' ו א / ז א עזיהו: אל. עזיהו: ד בונציה משום מה הזי"ן ללא דגש.

ו ב עמדים ממעל: אלק, מ"ק-ד, פס. עמדים: ד בונציה אין פסק. אע"פ שמסורה שלו כתוב פסק. ^{פס}

ו ה יושב: אלק, מ"ג-ש דכ"ד מו. ישב: ד, מ"ג-ד א ברור שונציה אינו יכול להיות בר-פלוגתא לכתר ארם צובה. וכל שכן כשמצטרפים אליו מקורות נוספים.

ו ו במלקחים: אל. במלקחים: ד בכלי המקדש במלכים (א ז מט) ובדברי-הימים (א ד כא) והמלקחים. הקו"ף בפתח במדויקים (ומכלל הן אתה שומע לאו).

ו יג עשוריה: אלק, מד. עשוריה: ד, מע כאלה וכאלון: אל. וכאלון: ² ד הערה 2 השיבוש שבנוסח זה ניכר מתוכו: שכן אם יש כאן זקף, ראוי היה להטעים: כאלה וכאלון. קטע הפסוק הזה כאלה וכאלון אשר בשלכת מצבת בם מתחלק כך [[כאלה וכאלון] אשר בשלכת מצבת בם]. לפי ונציה כאלה וכאלון עומדים בפני עצמם, ולכן ראוי לשים מפסיק משנה במלה כאלה. לכן הטעמת ונציה אינה אפשרית. הטעמה מוטעית זו נמצאת גם בדפ' ורשה, אבל כמדומה בהוצאות החדשות מתוקן.

ז ג צא-נא: אלק. צא: ד צא ללא טעם בונציה וגם ללא הקפה.

ז ו טבאל: אלקד. טבאל: מ"ש? מנחת שי: טבאל – בדפוס ישן חטי"ת בפתח ולא טוב הדבר שכל שאר ספרים בקמץ ובמקצתן האל"ף בקמץ ויש מהן שחטי"ת מאריך:

ט ה אבי-עד: א? קד. אבי-עד: ל קשה להכריע בכתר ארם צובה אם יש מקף בין שתי המלים. ^{אבי-עד} כנראה יש. זה מה שכתב לי ד"ר רפאל זר אליהו שלום.

⁵³ בכ"י א נורצי טעה וחניח את חסילוק בה"א של 'ותחללה' ולא בלמ"ד.
^{כא} הרמ"ה: חל"ל.

בתנ"ך מהדורת מפעל המקרא נדפס בשתי מילים ובמקף, בלא הערה ובלא סימן שאלה.

אבל באפראט הגרדים, שהוכן בידי ייבין ויבדל"א ליאנס על סמך עיון

בכתר במקורו, עוד לפני שיקומו, יש ספק קל: אבי-עד (כנראה)

ד"ר רפאל זר

רכז המערכת

ראש מדור טקסט ומסורה

מפעל המקרא של האוניברסיטה העברית בירושלים

משמע שחוקרי כא"צ בזמננו מבינים שיש מקף, אבל פרופ' ייבין ו(אולי בעקבותיו) ר"מ ברויאר נזהרו מלהחליט בוודאי.

טו לם רבה: אק, מ"ש?, מ"ג-ל איכה א. מ"ג-ד וה"ב לו. לסרבה: לד, מ"ש?

השאלה אם המלה למרבה שהיא חריגה בזה שלפי הכתיב שלה יש מ"ם סתומה באמצע התבה, אם בכתיב היא בעלת שתי תבות לם רבה או מלה אחת למרבה.

מנחת שי: למרבה – למרבה קרי והוא חד מן ח' מל"ן דכתיבין תרין וקריין חד בקריאה וסימנם נמסר במקרא גדולה ד"ה ב' ל"ד א"ב איפוא לפי הכתיב צריך להיות ב' במל"ן אבל לא מציאתי כן בשום ספר ובסנהדרין פרק חלק דרש בר קפרא מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוחה וזו סתומה בקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג וכו' עד לך נסתתם.

וכתב בעל מסורת המסורת במאמר א' הנני מתמיה תמהון גדול על הדרשות שנדרשו על המלה הזאת ואומרים כי המ"ם סתומה באמצע המלה וחרי לפי הכתיב אינה באמצע המלה כי הכתיב הוא ב' מלות לם רבה נוכל לפרש לם כמו לחם כמו אַרְאֵלִם צַעְקוּ (ישעיהו לג, ז) שחוא כמו אראה לחם¹³ וכן בְּשָׁלֶם הַבָּשָׂר (מלכים א, יט, כא) בשל לחם הבשר וגם לם רבה לפי הכתיב פ"י לחם רבה המשרה. עד כאן דבריו.

ולי נראה שאין מקום לתמיהה זו דאפשר שהמדרש סובר דמלה חדא כתיב וכן נראה מפ"י רד"ק שכתב לסרבה המשרה המ"ם סתומה בכתיב וקרי במ"ם פתוחה ובהפך זה בעזרא חיינו נחמיה ב' הַס פְּרוּצִים (עזרא ונחמיה ב, יג) מ"ם פתוחה בסוף התיבה בכתוב ויש בו דרש כאשר יסתמו חומת ירושלים שהם פרוצים כל זמן הגלות ולעת הישועה יסתמו הפרוצים ואז תפתח המשרה שהיא סתומה עד מלך המשיח ע"כ. מדבריו אלו משמע בהדיא דתבת המ פרצים תרתי מילי ותיבת למרבה חדא מלה וגם החכם אבן עזרא כתב כי המ"ם סגור בתוך המלה. עוד מציאתי ראייה לדברי ממה שכתב בעל אות א

מת בסוף מדרש רות זה לשונו בהגהת המדרש. אחר כך סייעני השם יתברך ויתעלה ומציאתי נוסחא אחרינא מדוייקת והיא זו חזקיה דכתיב למרבה המשרה וגו' למרבה לית כותיה מ"ם סתומה באמצע קריא ולמ"ד שלו גדולה מכל למדיין שבמקרא וכו' אמנם למ"ד זו לא מציאתיה גדולה בשום מקום ולא בשום נוסח מאלפ"א בית"א רבתא ועיין בספר חזקוני ריש פרשת שלח לך:

¹³ כיון דאתא לידן נראה איך מקרא זה מתפרש. הן אַרְאֵלִם צַעְקוּ נִחָה מִלֵּאכִי שְׁלֹם מִרְיָבִין: בבלי מסכת חגיגה ה א מתפרש על מלאכי השרת. רד"ק: ואראלם - מלאכים, כי אראל שם למלאך, וכן רד"ל [כתובות קד א] זכרו המלאך בזה השם ואמרו נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש, כי כמו שמלת מלאך יאמר על שליח גופני ועל שליח רוחני כן מלת אריאל, והפסוק כפול בענין במלות שונות, אמר המלאך שלהם שהיו שולחים מתחילה מעיר אל עיר והיו מתחילה מלאכי שלום עתה יצעקו חוצה כי האויב בא בארץ ויביון מר, וי"ת מלת אראלם בשתי מלות, כלומר אראה להם, וכן תרגומו הא כד אתגלי להון וגומר: כלומר הפירוש המובא במנחת שי הוא תרגום יונתן. ראב"ע מתנגד לפירוש זה.

לשון הזוהר (יתכנו שגיאות ניקוד): תא תזי שְמָא תְדא קדישא אית בגלופי¹⁴ אַתְוון, דְהוא שְלֵטא מַפְלָגו לִילְיָא וְאִילָה, וְאִינון אַתְוון (כל"ך סעפ"ה יאעוצ"ה) ם דְמַנְצַפָך פְלִיל לֹון, אוקמוה, (ישעיה ט) לְסַרְבָה מַשְׁרָה. נ' הִוָה אַסְתִים לְהֵאִי וּלְהֵאִי, פְדִין פְתִרִין פְלִילֹן הוּא ו' (נ"א י') דְשְמָא קדישא אַתְקִין לִיה. וְסְתִים מְבוּעָהָ. פְתִר דְאֻלִידַת, פְתִיחָא הִוָה בְּחַד רִישָא דְפְתִחָא.

תרגום הזוהר: בוא ורֵאָה, שם קדוש אֶחָד יֵש בְּאוֹתִיּוֹת חֻקוֹת, שְהוּא שוֹלֵט מַחְצוֹת הַלִילָה וְאִילָה, וְהוּן אוֹתִיּוֹת (כל"ך סעפ"ה יאעוצ"ה) ם' שֵל מְנַצֵפֶך פּוֹלֵל אוֹתָם. ם פְרָשִוּהָ לְסַרְבָה מַשְׁרָה. נ' הִיְתָה סְתוּמָה לָזָה וּלָזָה, וְאִז בְּתִרִים פְלוֹלִים הוּא ו' (י') שֵל הַשֵם הַקְדוֹשׁ הַתְקִינוּ, וְסְתָם מְבוּעֵיהָ. אַחֲרָ שְיִלְדָהּ, פְתוּחָה הִיְתָה בְרֵאשׁ אֶחָד שֵל הַפְתַח. אִינוּי יוֹדַע מַה מְצֵא כֹאן הַמְנַחַת שִי.

הנושא הזה נדון בגליון זה בעבר. גם נשלח מאמר מהרב דויד יצחקי נר"ו הדן על עניין זה¹⁵.

פִן לְחֻכָם וְיִחְכְּם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&p=272195#p272195&t=10317>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

בכתובת: maanelashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺

¹⁴ מתורגם: בחקיקת או בחקיקות. בזמננו נוצר שימוש מרושע במלה זו במשמע 'שכרות', ולמרבה הצער גם יראי שמים נכשלים בשימוש זה שנועד לשים לקלם מושגים קדושים מתורת הנסתר.

¹⁵ הרוצה יכול לקבלו אצלי.